

پدیدآورنده: حلیمی جلودار، حبیب الله
عنوان قراردادی: تاریخ امامت در قرآن و روایات
عنوان: تاریخ امامت در قرآن و روایات
تکرار نام پدیدآورنده: مؤلفین، حبیب الله حلیمی جلودار، مهدی نوری امیری
مشخصات نشر: قم: پیام مقدس، ۱۳۹۲
مشخصات ظاهری: ۳۶۸ ص.
ISBN: ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۲۹-۱۰-۷

یادداشت: کتابنامه: ص: ۳۶۸-۲۴۶ همچنین به صورت زیرنویس

وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع: امامت

موضوع: اسلام-تاریخ

موضوع: شیعه-تاریخ

موضوع: امامت-جنبه های قرآنی

موضوع: امامت-احادیث

موضوع: ولایت

شناسه افزوده: نوری امیری، مهدی-، نویسنده همکار

رده کنگره: ۲۰۱۳۹۲ ت ۸ ح / BP۲۲۲

رده دیویی: ۲۹۷/۴۵

شماره مدرک: ۲۹۹۹۶۴۲

نام کتاب: تاریخ امامت در قرآن و روایات

نویسندگان: دکتر حبیب الله حلیمی جلودار- مهدی نوری امیری

ناشر: انتشارات پیام مقدس

گرافیکست: محمد حسین موبدی

شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول، زمستان ۱۳۹۲

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۲۹-۱۰-۷

چاپ: دژ

قیمت: ۱۲۵۰۰ تومان

انتشارات پیام مقدس

۱۰	.....	مقدمه
۱۵	.....	بخش اول: مفهوم شناسی و مبانی مرتبط
۱۶	.....	فصل اول: مفهوم شناسی
۱۷	.....	تعریف تاریخ
۱۸	.....	امامت در لغت
۱۸	.....	امامت در اصطلاح
۲۰	.....	تفاوت «خلافت» با «امامت»
۲۲	.....	امامت موروثی در دیدگاه اهل سنت
۲۴	.....	فصل دوم: «وصایت و جانشینی» در قرآن و دیگر شرایع
۲۵	.....	قرآن و اوصیای پیامبران
۲۵	.....	یکسانی شرایع مختلف
۲۷	.....	وصایت و امامت در شرایع گذشته
۲۷	.....	(۱) وصایت شیث برای حضرت آدم علیه السلام
۲۹	.....	(۲) وصایت سام برای حضرت نوح علیه السلام
۳۱	.....	(۳) وصایت اسماعیل علیه السلام و اسحاق علیه السلام برای حضرت ابراهیم علیه السلام
۳۳	.....	(۴) وصایت یوشع بن نون برای حضرت موسی علیه السلام
۳۵	.....	(۵) وصایت شمعون (پطرس) برای حضرت عیسی علیه السلام
۳۶	.....	(۶) وصایت حضرت طالوت
۳۷	.....	(۷) تعیین جانشین پیامبر خاتم صلی الله علیه و آله به دست خداوند
۳۹	.....	در نگاه قرآن ظالم کیست
۴۰	.....	چرا نام اهل بیت علیهم السلام در قرآن نیامده است
۵۰	.....	فصل سوم: «ولایت»؛ ویژگی‌ها و لوازم آن
۵۱	.....	معنای لغوی ولایت
۵۱	.....	معنای اصطلاحی ولایت
۵۱	.....	ولایت منفی
۵۳	.....	ولایت خاص
۵۴	.....	رابطه امامت و ولایت
۵۵	.....	رابطه امام و مأموم
۵۷	.....	چه کسی می‌تواند آگاه‌ترین فرد را انتخاب نماید؟
۵۸	.....	ولایت انسان کامل

۶۰	حق امام بر مردم
۶۴	سقیفه
۷۲	فصل چهارم: «شیعه» و تاریخ شکل‌گیری آن
۷۳	شیعه
۷۴	زمینه پیدایش تشیع
۷۴	معانی تسنن
۷۵	معنای لغوی سنت
۷۶	تاریخ شیعه و گسترش آن
۷۷	رویکرد عقلانی در شیوه‌ی گزینش رهبر
۷۸	پیدایش شیعه در کلام رسول خدا و تاریخ اسلام
۸۵	بخش دوم: امامت در مسیر تاریخ از منظر قرآن و روایات
۸۶	فصل ۱: امام علی بن ابی طالب علیه السلام
۸۷	امام علی علیه السلام و خلفا
۸۹	همکاری‌های امام علیه السلام با خلیفه اول
۹۱	همکاری‌های امام علیه السلام با خلیفه دوم
۹۳	همکاری‌های امام علیه السلام با خلیفه سوم
۱۰۰	امام علی علیه السلام و انتقاد از خلفا؛ (انتقادهای کلی)
۱۰۲	انتقادهای امام علی علیه السلام از خلیفه اول
۱۰۴	انتقادهای امام علی علیه السلام از خلیفه دوم
۱۰۶	انتقادهای امام علی علیه السلام از خلیفه سوم
۱۱۱	امام علی بن ابی طالب علیه السلام و اقدامات اصلاحی
۱۱۵	چگونگی بیعت با امام علی علیه السلام
۱۱۹	بررسی چگونگی بیعت با علی علیه السلام بر اساس نهج البلاغه
۱۲۱	اصلاحات امام علی علیه السلام و عکس العمل مخالفان
۱۲۲	اصلاحات سیاسی حضرت
۱۲۳	اصلاح نظام اداری و مدیریتی جامعه
۱۲۵	شایسته سالاری و حق مداری در حکومت امیر مؤمنان علی علیه السلام
۱۲۶	اصلاحات اقتصادی
۱۲۹	اصلاحات اجتماعی
۱۳۴	فتنه‌ها در حکومت حضرت علی علیه السلام

۱۳۵	.....	پیکار با ناکثین
۱۳۵	.....	آتش افروزان جنگ جمل
۱۳۶	.....	علت همکاری عایشه در جنگ جمل
۱۳۷	.....	نقش معاویه در جنگ جمل
۱۴۳	.....	جدول زمانی حوادث
۱۴۴	.....	جنگ صفین
۱۴۴	.....	علل جنگ صفین
۱۴۶	.....	وقوع جنگ صفین
۱۵۳	.....	نقدی بر گزارشات تلفات جنگ صفین
۱۵۴	.....	جنگ نهروان
۱۵۶	.....	سرانجام حکومت حضرت علی علیه السلام
۱۵۹	.....	فتح مصر و شهادت محمد بن ابی بکر
۱۶۱	.....	آخرین خطبه امام علیه السلام
۱۶۴	.....	فصل ۲: امام حسن بن علی بن ابی طالب علیه السلام
۱۶۸	.....	دلایل صلح امام حسن علیه السلام
۱۷۰	.....	ترکیبات مردم کوفه
۱۷۰	.....	صلح نامه
۱۷۲	.....	فصل ۳: امام حسین بن علی بن ابی طالب علیه السلام
۱۷۶	.....	علل جاودانگی عاشورا
۱۸۰	.....	فصل ۴: امام علی بن حسین زین العابدین علیه السلام
۱۸۱	.....	شخصیت علمی، اخلاقی امام سجاد علیه السلام
۱۸۴	.....	وضعیت شیعه و نقش امام سجاد علیه السلام
۱۸۵	.....	صحیفه ی سجادیه
۱۸۸	.....	فصل ۵: امام محمد الباقر علیه السلام
۱۸۹	.....	اوضاع سیاسی عصر امام باقر علیه السلام
۱۹۱	.....	نقش سیاسی امام باقر علیه السلام
۱۹۲	.....	موضع گیری های سیاسی امام باقر علیه السلام
۱۹۶	.....	اوضاع فرهنگی عصر امام باقر علیه السلام و اقدامات آن حضرت
۲۰۲	.....	فصل ۶: امام جعفر الصادق علیه السلام
۲۰۳	.....	جایگاه علمی امام صادق علیه السلام

۲۰۴	نهضت علمی و فرهنگی در عصر امام صادق علیه السلام
۲۰۶	دانشگاه امام صادق علیه السلام
۲۰۷	کتاب توحید مفضل
۲۰۸	اقدامات فرهنگی امام صادق علیه السلام
۲۱۰	مبارزه با غالیان
۲۱۰	برخی اعتقادات غالیان
۲۱۱	اقدامات امام صادق علیه السلام در مواجهه با غالیان
۲۱۲	بیان ملاک برای تشخیص حق از باطل
۲۱۲	مکاتب انحرافی دیگر دوران امام صادق علیه السلام
۲۱۴	سایر مذاهب اسلامی
۲۱۶	انشعابات شیعه (کسانییه و زیدیه)
۲۱۷	فعالیت های سیاسی امام صادق علیه السلام
۲۱۸	امام صادق علیه السلام در مقابل عباسیان
۲۱۸	امام صادق علیه السلام و رخداد های سیاسی
۲۱۸	الف) قیام زید
۲۲۰	ب) امام صادق علیه السلام و دعوت ابوسلمه خلال
۲۲۲	ج) برخورد امام با نفس زکیه
۲۲۲	د) برخورد با منصور دوانیقی
۲۲۴	جانشین امام صادق علیه السلام و عکس العمل منصور
۲۲۶	فصل ۷: امام موسی بن جعفر علیه السلام
۲۲۷	اقدامات فرهنگی امام موسی بن جعفر علیه السلام
۲۳۱	امام کاظم علیه السلام و مباحث کلامی و فکری
۲۳۵	اوضاع سیاسی عصر امام کاظم علیه السلام
۲۳۶	امام کاظم علیه السلام و منصور
۲۳۶	امام کاظم علیه السلام و مهدی عباسی
۲۳۸	امام کاظم و هارون الرشید
۲۴۰	فصل ۸: امام علی بن موسی الرضا علیه السلام
۲۴۲	امام رضا علیه السلام در عصر امین
۲۴۲	امام رضا علیه السلام در عصر مأمون
۲۴۲	خصوصیات مأمون

۲۴۳	شیوه مبارزه امام رضا علیه السلام
۲۴۵	علم امام رضا علیه السلام
۲۴۷	برخورد امام رضا علیه السلام با فرقه های انحرافی
۲۴۷	موضع گیری امام رضا علیه السلام برابر واقعه و نفی ادعای مهدویت در باره امام هفتم علیه السلام
۲۴۷	چگونگی برخورد امام رضا علیه السلام با تفکر واقفه
۲۵۰	امام رضا علیه السلام و مسائل کلامی
۲۵۱	ولایتعهدی امام رضا علیه السلام
۲۵۴	مناظرات تاریخی امام رضا علیه السلام
۲۵۷	نقش امام رضا علیه السلام در نهضت علمی
۲۵۹	مناظره با جاثلیق
۲۶۶	فصل ۹: امام محمد تقی الجواد علیه السلام
۲۶۸	فضای سیاسی و اجتماعی زمان امام جواد علیه السلام
۲۶۹	برخورد امام جواد علیه السلام با فرقه های منحرف
۲۶۹	مناظره امام جواد علیه السلام با یحیی بن اکثم
۲۷۲	تربیت شاگردان
۲۷۳	سیاست امام جواد علیه السلام در مقابل خلفای عباسی
۲۷۶	فصل ۱۰: امام علی النقی الهادی علیه السلام
۲۷۷	اوضاع سیاسی، اجتماعی عصر امام هادی علیه السلام
۲۷۸	شیوه های برخورد امام با حکومت
۲۸۲	نهاد وکالت در دوره امام هادی علیه السلام
۲۸۴	کارکردهای نهاد و سازمان وکالت در دوره های مختلف تاریخی شیعه
۲۸۵	اقدامات فرهنگی امام هادی علیه السلام
۲۸۹	متوکل و شیعیان و علویان
۲۹۱	قتل متوکل و خلافت منتصر
۲۹۲	فصل ۱۱: امام حسن عسکری علیه السلام
۲۹۴	اوضاع سیاسی - اجتماعی عصر امام عسکری علیه السلام
۲۹۵	فعالیت های امام عسکری علیه السلام
۲۹۵	کوشش های علمی
۲۹۵	۲) ایجاد شبکه ارتباطی با شیعیان
۲۹۷	۳) فعالیتهای سرّی سیاسی

۲۹۷	..... تقویت و توجیه سیاسی رجال و عناصر مهم شیعه
۲۹۸	..... آماده سازی شیعیان برای دوران غیبت
۲۹۹	..... پیشگویی غیبت مهدی علیه السلام
۲۹۹	..... امام و فرقه های منحرف
۳۰۰	..... ۱. فرقه مفوضه
۳۰۰	..... ۲. صوفیه
۳۰۱	..... ۳. واقفیه
۳۰۴	..... فصل ۱۲: امام زمان علیه السلام
۳۰۵	..... تولد امام زمان علیه السلام
۳۰۶	..... نام و کینه امام زمان علیه السلام
۳۰۶	..... جعفر کذاب عموی امام زمان علیه السلام
۳۰۸	..... دستور دستگیری امام زمان علیه السلام
۳۰۸	..... غیبت امام عصر علیه السلام
۳۱۰	..... امامت در خردسالی
۳۱۱	..... امامت خردسال در تاریخ شیعه
۳۱۱	..... امامت و نبوت کودک در قرآن
۳۱۲	..... امامت کودک از منظر تاریخ
۳۱۳	..... طول عمر از منظر عقل، نقل و تجربه
۳۱۳	..... طول عمر از نگاه عقل
۳۱۵	..... طول عمر از منظر علوم تجربی
۳۱۸	..... تئوری نسبیت خاص انیشتین (نسبیت زمان)
۳۱۹	..... پارادوکس دوقلوها
۳۱۹	..... ساعت های ماهواره ایی
۳۲۰	..... طول عمر از دیدگاه تاریخ
۳۲۱	..... طول عمر در نگاه قرآن
۳۲۴	..... طول عمر در روایات پیامبر صلی الله علیه و آله
۳۲۵	..... طول عمر در قلمرو قدرت الهی
۳۲۶	..... ظهور مصلح کل در آخر الزمان
۳۲۶	..... نشانه های ظهور
۳۲۶	..... ۱) بحران معنویت

۳۲۷	..... وقوع اختلاف ها و درگیری های بسیار
۳۲۸	..... ظهور دجال (۳)
۳۲۸	..... وقوع مصائب (۴)
۳۲۸	..... خروج سفیانی (۵)
۳۲۸	..... قتل نفس زکیه (۶)
۳۲۹	..... ندای آسمانی (۷)
۳۲۹	..... ظهور منجی بزرگ بشریت (۸)
۳۳۰	..... نزول حضرت عیسی علیه السلام (۹)
۳۳۰	..... خروج جنبده ای از زمین (دابه الارض) (۱۰)
۳۳۱	..... هجوم یاجوج و ماجوج (۱۱)
۳۳۱	..... رجعت (قیامت صغری) (۱۲)
۳۳۲	..... صلح و آرامش پایدار در سرتاسر جهان (۱۳)
۳۳۲	..... ظهور حضرت مهدی علیه السلام
۳۳۳	..... رویدادهای زمان ظهور و بعد از آن
۳۳۳	..... خروج سفیانی (۱)
۳۳۶	..... یوم الابدال (۲)
۳۳۶	..... ظهور حضرت عیسی علیه السلام (۳)
۳۳۷	..... ره آورد حکومت امام زمان علیه السلام
۳۳۷	..... (۱) تشکیل دولت نمونه
۳۳۸	..... (۲) پیشرفت علوم
۳۳۹	..... (۳) اصول گرایی
۳۳۹	..... (۴) زنده کردن اسلام (قرآن و سنت)
۳۳۹	..... (۵) استقرار عدالت فراگیر
۳۳۹	..... (۶) مجازات فاسدان
۳۳۹	..... (۷) وحدت واقعی
۳۴۰	..... سیره ی امام مهدی علیه السلام
۳۴۰	..... شیوه ی برخورد امام با مخالفان و پیروان شرایع!!
۳۴۳	..... ایرانیان و ظهور مهدی علیه السلام
۳۴۶	..... فهرست منابع و مآخذ

مقدمه

واژه‌ی «امامت» در فارسی همان واژه‌ی «رهبری» است؛ و تفاوت نبوت و امامت در «راهنمایی» و «رهبری» است. نبی، راه را نشان می‌دهد و وظیفه‌ای بیش از این ندارد ولی امام چگونگی رفتن در راه را نیز بر عهده دارد. ساماندهی نیروهای انسانی، ترغیب به حرکت در مسیر صحیح، تصویر درست از مقصد و مقصود، همه و همه از وظایف رهبری و امامت است نه نبوت. البته انبیای بزرگ (اولوا العزم) هر دو وظیفه را با هم بر عهده داشته‌اند، یعنی هم راهنما بودند و هم رهبر (یعنی امام بوده‌اند و صاحب شریعت با مسئولیت جهانی و برای آحاد مردم در کره ارض). در نگاه قرآن، امام و پیشوا برای هر دو جهت عدالت و ضلالت به کار رفته است؛ امامانی که به راه درست و انسانی می‌برند «وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا»^۱ ما آنها را پیشوایان هادی به امر خودمان قرار دادیم.^۲ و امامانی که دعوتشان در مسیر باطل و گمراهی است. «أَئِمَّةً يَدْعُونَ إِلَى الْبَارِ»^۳ پیشوایانی که مردم را به سوی آتش می‌خوانند.

آنچه که در این کتاب به آن می‌پردازیم «امامت» در معنای پیشوایان هادی است که خداوند به امر خود آنها را تعیین فرمودند: «وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا».

پیامبر اکرم ﷺ در حیات پیامبری - امامت - خود دارای شئون بوده‌اند؛ یعنی چند مسؤولیت داشته‌اند؛ یکی از آن مسؤولیتها، ضمن حفاظت از دین، احکام و دستورات الهی را نیز تبیین نمایند، که قرآن کریم نیز بدان اشاره دارد: «مَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا» (حشر/۷) "آنچه پیامبر برایتان آورده بگیرید و آنچه نهی کرده رها کنید؛" یعنی آنچه پیامبر از احکام و دستورات می‌فرماید، از جانب خدا است - که در این صورت او باید آگاه‌ترین فرد جامعه باشد -؛ منصب دیگری که پیامبر ﷺ متصدی آن بود مسؤولیت قضاء است؛ زیرا قضاوت از نظر اسلام یک شأن الهی است و قاضی باید با آگاهی از احکام الهی در مخاصمات و اختلافات به عدل حکم کند. این منصب هم به نص قرآن که می‌فرماید: «فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا» (نساء/۶۵) به پیامبر تفویض شده و آن حضرت از جانب خدا حق داشت که در اختلافات میان مردم قضاوت

کند. وظیفه و منصبِ سومی که پیامبر خاتم صلی الله علیه و آله به تصریح آیه‌ی شریفه‌ی «أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ» (نساء/ ۵۹) برعهده داشت رهبری اجتماع بود. و این آیه هم ناظر به این جهت است که خداوند می‌فرماید: آن حضرت رئیس و رهبر اجتماع شماست؛ هر فرمانی که به شما می‌دهد بپذیرید.

آنچه ما بدان اعتقاد داریم این است که بعد از رسول خاتم صلی الله علیه و آله جوامع بشری نیاز به هر سه این منصبها در عرصه‌ی زندگی دارد؛ و لکن به قول استاد مطهری رحمه الله آنچه را برخی به غلط مطرح کرده‌اند این است که می‌گویند مسأله‌ی امامت صرفاً مسأله‌ی حکومت و رهبری اجتماعی است که اگر این گونه باشد نظر آنانی به صواب نزدیکتر است که می‌گویند: مردم باید او را انتخاب کنند نه تنصیف الهی باشد. البته این قابل قبول است که حکومت یکی از شاخه‌های امامت است همان گونه که یکی از شئون رسول خدا بود. ولی نه اینکه «امامت» فقط حکومت و رهبری اجتماعی باشد (مطهری، ۱۳۷۱ ش، ج ۴، ص ۷۲۸)

در موضوع امامت، آنچه که در درجه اول اهمیت قرار دارد مسأله‌ی جانشینی پیامبر صلی الله علیه و آله در توضیح و تبیین دین یا «مرجعیت دینی» است، البته منهای وحی (به معنای شریعت). زیرا بدون شك کسی که به او وحی (به عنوان شریعت) می‌شد، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بود و با رفتن ایشان مسأله‌ی وحی و رسالت به کلی قطع شد. ولی آیا با رفتن پیامبر، بیان تعلیمات آسمانی - که در آنها اجتهاد و رأی و نظر شخصی وجود نداشته باشد - در يك فرد متمرکز بود؟ همان طور که به مانند پیامبر صلی الله علیه و آله هر چه از او در مسائل دینی سؤال می‌کردند به پاسخ وی ایمان داشته باشند؟ آیا بعد از پیامبر، انسانی وجود داشت که واقعاً مرجع احکام دین باشد آن طوری که ایشان مرجع و مبین و مفسر بودند؟ بله، وجود داشت با این تفاوت که آنچه پیامبر صلی الله علیه و آله در این گونه مسائل می‌گوید مستند به وحی است و آنچه ائمه علیهم السلام می‌گویند مستند به پیامبر است، نه به این شکل که پیامبر به آنها تعلیم کرده باشد بلکه به گونه‌ای که امام علی علیه السلام فرمود: پیامبر صلی الله علیه و آله بایستی از علم به روی من باز کرد که از آن باب هزار باب دیگر باز شد. «مَا رَوَى أَنَّ عَلِيًّا علیه السلام قَالَ عَلَّمَنِي رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَلْفَ بَابٍ مِنَ الْعِلْمِ فَأَنْفَتَحَ لِي مِنْ كُلِّ بَابٍ أَلْفُ بَابٍ» (ابن طاووس، ۱۴۰۰ ق، ج ۲، ص ۵۱۸) به فرمایش استاد مطهری رحمه الله (همان، ص ۷۲۹) ما تفسیر فرمایش امام علی علیه السلام را نمی‌دانیم، یعنی نوع ارتباط معنوی میان پیامبر صلی الله علیه و آله و علی علیه السلام را نمی‌فهمیم، همان طور که شیوه‌ی دریافت وحی را درک نمی‌کنیم، ولی حضرت علی علیه السلام خود می‌فرماید: «وَلَقَدْ كَانَ يُجَاوِزُ فِي كُلِّ سَنَةٍ بِحِزَاءٍ - فَأَرَاهُ وَلَا يَرَاهُ غَيْرِي - وَلَمْ يَجْمَعْ بَيْنَ وَاحِدٍ يُؤْمِنُ فِي الْإِسْلَامِ - غَيْرَ رَسُولِ اللَّهِ ص

وَ حَدِيجَةَ وَ أَنَا ثَالِثُهُمَا - أَرَى نُورَ الْوَحْيِ وَ الرِّسَالَةِ وَ أَشْمُ رِيحَ التَّبَوُّهِ - وَ لَقَدْ سَمِعْتُ رَتْنَةَ الشَّيْطَانِ حِينَ نَزَلَ الْوَحْيُ عَلَيْهِ ص - فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا هَذِهِ الرَّتْنَةُ - فَقَالَ هَذَا الشَّيْطَانُ قَدْ آيَسَ مِنْ عِبَادَتِهِ - إِنَّكَ تَسْمَعُ مَا أَسْمَعُ وَ تَرَى مَا أَرَى - إِلَّا أَنَّكَ لَسْتَ بِنَبِيِّ وَ لَكِنَّكَ لَوَزِيرٌ - وَ إِنَّكَ لَعَلَى خَيْرٍ (نهج البلاغه، خطبه ۱۹۲)

"پیامبر ﷺ چند ماه از سال را در غار حراء می گذراند، تنها من او را مشاهده می کردم، و کسی جز من او را نمی دید، در آن روزها، در هیچ خانه ای اسلام راه نیافت جز خانه رسول خدا ﷺ که خدیجه هم در آن بود و من سؤمین آنان بودم. من نوروحی و رسالت را می دیدم، و بوی نبوت را می بوییدم من هنگامی که وحی بر پیامبر ﷺ فرود می آمد، ناله ی شیطان را شنیدم، گفتم ای رسول خدا، این ناله ی کیست گفت: شیطان است که از پرستش خویش مایوس گردید و فرمود: «علی تو آنچه را من می شنوم، می شنوی، و آنچه را که من می بینم، می بینی، جز اینکه تو پیامبر نیستی، بلکه وزیر من بوده و به راه خیر می روی.»"

توضیحی لازم می آید و آن اینکه در زمان رسول خدا ﷺ آنچه را که در قرآن نبود از ایشان سؤال می کردند. ولی آیا هرچه اسلام می خواسته از احکام و دستورات و معارف بیان کند، همان است که در قرآن آمده و خود پیامبر هم به عموم مردم گفته است؟ یا نه، آنچه پیغمبر برای عموم مردم تبیین فرمود قهراً یا زمان اجازه نداد که تمام دستورات اسلام را بیان فرموده باشد، و یا مبتلابه آن عصر نبوده، و یا زمینه برای بیان آن نبوده است؛ لذا پیامبر به مردم فرمود: بعد از من هرچه می خواهید از وصی من و اوصیای من بپرسید؛ و به قول اندیشمندی در واقع امامت بعد پیامبر ﷺ، نوعی کارشناسی اسلام می شود اما یک کارشناسی خیلی بالاتر از حد یک مجتهد، کارشناسی من جانب الله، و ائمه علیهم السلام یعنی افرادی که اسلام شناس هستند، البته نه اسلام شناسانی که از روی عقل و فکر خودشان اسلام را شناخته باشند - که قهراً جایز الخطا باشند - بلکه افرادی که از یک طریق رمزی و غیبی - که بر ما مجهول است - علوم اسلام را از پیامبر ﷺ گرفته اند؛ از پیامبر ﷺ رسیده به علی علیه السلام و از علی علیه السلام رسیده به امامان بعد و در تمام ادوار ائمه علیهم السلام، علم اسلام «یک علم معصوم غیرمخطئی که هیچ خطا نمی کند» از هر امامی به امام بعدی رسیده است.

اینجاست که مسأله ی عصمت هم به میان می آید. یعنی همان طور که امکان نداشت پیامبر ﷺ در گفته ی خودش عمداً یا سهواً دچار اشتباه شود، آن شاگرد خاص پیامبر هم امکان نداشت که دچار خطا یا اشتباه شود، زیرا همان گونه که پیغمبر به نحوی از انحاء مؤید به تأیید الهی بود،

این شاگرد خاص هم مؤید به تأیید الهی بود. (مطهری، ۱۳۷۱ ش، ج ۴، ص ۷۱۷)

امامت درجه و مرتبه‌ی دیگری هم دارد و آن مرتبه‌ی «ولایت» است. مسأله‌ی ولایت در شیعه معمولاً به معنای خیلی عالی مطرح است، به معنی حجت زمان که هیچ «زمانی» خالی از حجت نیست: «وَلَوْ لَا الْحُجَّةُ لَسَاخَتْ الْأَرْضُ بِأَهْلِهَا» (کلینی، ج ۱، ص ۱۷۹) یعنی هیچ وقت نبوده و نخواهد بود که زمین از یک انسان کامل خالی باشد؛ و برای انسان کامل مقامات و درجات زیادی قائل اند و ما در اغلب زیارتها که می‌خوانیم، به چنین ولایت و امامتی اقرار و اعتراف می‌کنیم؛ یعنی معتقدیم که امام دارای چنین روح کلی است. ما در زیارات می‌گوییم: «أَشْهَدُ أَنَّكَ تَشْهَدُ مَقَامِي وَ تَسْمَعُ كَلَامِي وَ تَزِدُّ سَلَامِي» (زیاتنامه‌های اهل بیت علیهم‌السلام) "من گواهی می‌دهم که تو الآن وجود مرا در اینجا حس و ادراک می‌کنی، من اعتراف می‌کنم که تو سخنی را که من الآن می‌گویم می‌شنوی، من اعتراف می‌کنم و شهادت می‌دهم که سلامی را که من به تو می‌کنم جواب می‌دهی." که از نظر ما مرده و زنده‌ی امام فرقی ندارد؛ چنین نیست که زنده‌اش این طور نبوده و فقط مرده‌اش این طور است. و در زیارت جامعه کبیره از قول امام هادی علیه‌السلام می‌خوانیم «وَفَازَ الْفَائِزُونَ بِوَلَايَتِكُمْ» "رستگاران با تمسک به ولایت شما رستگار شدند." اهل تسنن (غیر از وهابی‌ها) فقط برای پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم چنین شانی قائل هستند و برای غیر پیغمبر - برای احدی در دنیا- چنین علو روحی و احاطه‌ی روحی قائل نیستند. ولی این مطلب جزء اصول مذهب ما شیعیان است و همیشه هم آن را می‌گوییم. (مطهری، ۱۳۷۱ ش، ج ۴، ص ۷۲۰)

و درجه و مرتبه‌ی دیگر امام مسأله‌ی حکومت و رهبری اجتماعی است که در آن قضاوت هم جای می‌گیرد؛ البته قضاوت، هم به «مرجعیت دینی» نیاز دارد تا تبیین دین الهی نماید و هم به «حاکمیت اجتماعی»، تا مردم بدانند از منظر حکومتی این امام است که مسئول زندگی اجتماعی آنها است. که البته امام با تدوین قانون و نصب کارگزارانی در جامعه‌ی انسانی به این مهم می‌پردازند.

لذا این نوشته با عنوان «تاریخ امامت در قرآن و روایات» به منصب «امامت» و نیز ویژگی‌های شخص «امام» در مسیر تاریخ از منظر قرآن و روایات معصومین علیهم‌السلام می‌پردازد. آنچه این نوشته را از مثل خودش متمایز می‌سازد رویکرد و نگرش نو و جدیدی است که به مسأله‌ی امامت داشته و نیز پاسخهایی است که به سؤالات احتمالی خوانندگان عزیز داده است.

این نوشته با توضیح و تشریح لغوی و اصطلاحی امامت آغاز شد و در ادامه امامت اولین امام تا آخرین امام به صورت کافی و وافی بررسی می‌نماید.